

*"Ik gun den menschen gaarne hun genot, maar ik gun ook zo graag de vogels het hunne.
En de menschen kunnen beter voor hun rechten opkomen, als het moet, dan de vogels".
(A. van Veldhuizen 1928. De vogelen des Hemels.).*

WAT VLIEGT DAAR NA 2001?

Henk Hut

Vanachter het geopende dakraam luister ik naar de voorjaarsgeluiden in de tuin. De Zwartkop laat zijn welluidende roep horen. De Grote Lijster heeft een plek veroverd in de klimop. Elk voorjaar valt het me op dat een overeenkomst is te zien tussen de ontwikkelingsstadia van de bomen en struiken in de tuin en de terugkomst van de broedvogels. Zo zit de Gekraagde Roodstaart altijd te zingen tussen het geel-groene blad van de Canadese populier. Als de Spotvogel komt draagt de schietwilg al blad, zodat ik deze zomergast alleen krijg te horen.

Iedereen creëert op basis van beelden, geluiden en geuren zijn eigen referentiebeeld. Dit beeld draagt bij aan je favoriete landschapsbeeld of natuurvisie. Mijn beeld is onder meer gevormd door de omgeving waar ik woon. In onze tuin broedden de laatste jaren 32 vogelsoorten. De meeste kunnen als bosrandvogels worden aangeduid. Ik woon op de overgang van het houtsingelrijke naar het meer open veenweidegebied in het Zuidelijk Westerkwartier. De Oude Riet is een van die gebieden in het Westerkwartier waar een aantal soorten van de Rode Lijst regelmatig tot broeden komt. Het voorkomen van Zomertaling, Kwartelkoning, Grutto, Watersnip en Tureluur geeft aan dat het gebied kwaliteiten heeft (van den Brink & Hut 1993). Bij mijn geboorteplaats ligt een klein moerasgebiedje waar de Roerdomp bij elk bezoek wel kon worden gezien. De krabbescheervelden waren het domein van tientallen Zwarte Sterns. Deze soorten behoren nu tot de categorie

jeugdsentiment. Ik maak me zorgen over deze vogels die het ook landelijk niet zo goed doen. Wanneer ik de *Vogelatlas* (van den Brink *et al.* 1992) erop nasla valt te lezen dat elf van de 153 broedvogelsoorten uit Groningen zijn verdwenen. De Kraanvogels van de voormalige hoogveenvlakten en de Ooievaar uit de uitgestrekte veenweidegebieden hebben moeten wijken voor het in cultuur brengen van de zogenaamde woeste gronden. Voor de komende jaren dreigt hetzelfde te gebeuren voor de gemeenschappen die nu nog kenmerkend zijn voor de natte graslanden, de open akkerbouwgebieden en de grotere wateroppervlakten en moerasgebieden.

Rond de eeuwwisseling was een handvol mensen begaan met het voortbestaan van de schoonheid van de natuur. Met "de natuur" bedoelde men alles wat buitenshuis te zien was. De bedreigingen van toen worden ook door de natuurbeschermers van nu genoemd. De uitbreiding van steden, de ontginning van de woeste gronden door de landbouw en de verdroging werden destijds ook al door Thijssen *c.s.* genoemd als belangrijke bedreigingen voor natuur en landschap. Ze hebben gelijk gekregen.

Dankzij de onthutsende rapporten van de Club van Rome begon het besef door te dringen dat het zo niet langer kon. We hebben het dan over 1970. Een zeker bewustzijn begon in bredere kringen van de bevolking door te dringen. De Nederlandse regering riep 1970 zelfs uit tot Natuurbeschermingsjaar. Natuurbescher-

mingorganisaties rezen als paddestoelen uit de grond en een breed maatschappelijk draagvlak was ontstaan. De Natuurbeschermingswet van 1973 kon onder dit gesternte vrij snel worden bekrachtigd. Dat was in de tijd van de eerste Vogelwet, in 1936, wel anders.

Het bleef niet bij wettelijke bescherming van soorten. Ook het belang van de leefgebieden werd erkend. Een uniek instrument werd ontwikkeld: de Relatienota. Door middel van relatienotabeleid moesten de belangen van onder andere weidevogels in ons land worden veilig gesteld. Veel geld is inmiddels al uitgegeven om oude landbouwsystemen te behouden. Alleen op deze wijze zouden de bedreigde weidevogels beschermd kunnen worden tegen de ingezette intensivering en toegenomen schaalvergroting. Alles leek zo goed geregeld.....

Na de totstandkoming van de Europese Vogelrichtlijn moet echter opnieuw de noodklok geluid worden. Hoewel vogels minder kwetsbaar lijken dan bijvoorbeeld zoogdieren en reptielen wordt momenteel 30-60% van de in het wild levende vogels als bedreigd beschouwd. Relatienotagebieden zijn wel leuk en aardig, maar als ze versnipperd liggen in een intensief gebruikt landschap kunnen soorten het nog steeds moeilijk krijgen. De meest recente poging om in Nederland deze "versnippering" het hoofd te bieden heeft geresulteerd in het Nationaal Natuurbeleidsplan (NBP). Hierin wordt gepoogd de natuur een blijvende plaats te bieden in ons dichtbevolkte landje. Door kerngebieden (cultuurlandschappen met erkende en aanwezige waarden) en natuurontwikkelingsgebieden (minder waardevolle cultuurlandschappen waarin zich "nieuwe" natuur ontwikkelt) met elkaar te verbinden hoopt men een hecht ecologisch netwerk tot stand te brengen. Deze zones in de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) moeten gescheiden populaties met elkaar verbinden, waardoor de kans op uitsterven afneemt. De Groningse uitwerking ziet er voortvarend uit. Het NBP spreekt voor de provincie over een toename van natuurgebieden met een

oppervlakte van 10000 hectare. Het is de vraag of het zal lukken in Westerwolde, Midden-Groningen, het Westerkwartier, Sauwerd en Fransum de natuur te versterken. De ervaringen met het relatienotabeleid geven aan dat het waarschijnlijk niet zo'n vaart zal lopen. Tot op heden is slechts 30% van het oppervlak relatienotagrond die in de provincie Groningen is toegewezen veilig gesteld door aankoop. De relatienotapercelen liggen niet zelden in een omgeving waar intensieve landbouw een ongunstige situatie met betrekking tot de waterhuishouding in stand houdt. Voordat er ook maar één gulden aan de Grutto en Kempphaan is besteed is veel geld aan waterschapslasten, vergaderingen en rapporten gespendeerd.

Niemand kan voorspellen hoe de (Europese) markt voor landbouwproducten er over dertig jaar, de looptijd van het NBP, uitziet. Voor het beheer van de relatienotagebieden is deze vraag essentieel omdat het agrarische medegebruik voor het binnen de perken houden van de beheerskosten van grote betekenis is. De melkquoting en de mestwetgeving hebben de vraag vanuit de landbouw in de richting van de beherende instanties doen afnemen. Het beheer van een gemiddeld weidevogelreservaat is hierdoor duurder geworden. Het niet evenredig stijgen van de overheidssubsidies dwingt de beheerders te kiezen voor goedkopere beheersvormen. Grootschalige begrazingsprojecten zullen het kleinschalige hooilandbeheer verdrijven. Een lagere, natuurlijker dichtheid van weidevogels ligt in het verschiet. In een aantal gevallen, waar de beheerslasten niet meer op te brengen zijn zal gekozen worden voor inundatie. Dit biedt perspectieven voor ruigte- en moerassoorten als Roerdomp, Bruine Kiekendief en Blauwborst, Paapje, Snor en Rietzanger.

Nederland ondertekende dit jaar de Europese Habitatrichtlijn. Hierin wordt opnieuw een krachtig internationaal pleidooi gehouden voor de bescherming van leefgebieden van de in het wild levende flora en fauna. Dit is een nieuwe poging te realiseren van wat maar niet wil

lukken, namelijk natuur ruimte en mogelijkheden bieden om te blijven bestaan naast de consumerende mens.

Nederland vormt slechts 0,2% van het landoppervlak in Europa. Eigenlijk stellen we dus niets voor. Maar laagliggend Nederland met haar voedselrijke bodem en milde klimaat is nog steeds zeer in trek bij vogels. Nog steeds is een flink deel van de West-Europese populatie van een aantal soorten in onze weilanden, kwelders, moerassen en duinen gehuisvest, niet alleen als wintergast zoals de Kleine Zwaan, Smient, Pijlstaart, Nonnetje, Topperend en diverse soorten steltlopers, maar ook als broedvogel. Blauwe Reiger, Aalscholver en Lepelaar zijn soorten waarvan meer dan 25% van de Europese populatie binnen onze grenzen broedt. Bij soorten als Blauwe Kiekendief, Grutto, Scholekster, Kluut en Blauwborst ligt dit percentage zelfs boven de 50. Nederland heeft dus grote waarden, waarvoor zij zich verplicht heeft goed te zorgen. De vraag "mag het ietsje minder?" is dus niet aan de orde.

GROEN-WIT?

Het lijkt erop dat de toekomst er voor veel soorten grauw en grijs uitziet. Tegelijkertijd worstelen overheden met een groen beleid. Voor mij is het duidelijk dat deze snel moeten handelen wil de EHS enige kans van slagen hebben. Door in een groot deel van de potentiële EHS-gebieden cultuurlandschapsbeheer te realiseren kan een deel van de bedreigde soorten worden gered. Maar de vraag is of de maatschappij bereid is te blijven investeren in een museumlandschap dat alleen tegen toeneemende kosten in stand is te houden. Dit lijkt me niet. Het is niet de juiste weg om organismen afhankelijk te maken van de grillen van het menselijk handelen. Daarom is natuurontwikkeling hard nodig. Ecologen, natuurbeschermers, ondernemers en overheid moeten de krachten bundelen en met alle kennis, creativiteit en motivatie die ze hebben snel duurzame

natuurbeheersvormen ontwikkelen. Voor water- en moerasvogels liggen in Nederland en Groningen riant mogelijkheden. Kleine proefgebieden als de Tjamme, het Hoeksmeer (Boekema deze bundel) en de Veenhuizerstukken geven aan dat op geïnundeerde landbouwgronden al gauw een aantal Rode Lijst-soorten kan gaan broeden. Geoorde Fuut, Roerdomp, Zomertaling, Bruine Kiekendief, Blauwborst, Snor en Rietzanger zitten er al. In Midden-Groningen of in het veel besproken "Oldambtmeer" kan een wetland van formaat ontstaan.

Dergelijke systemen zullen op termijn de kleinschalige natuurbeheersvormen naar de achtergrond dringen. In de toekomst moet een meer natuurlijke natuur een uiting worden van extensief begeleide systemen waarin voorwaarden worden gecreëerd voor natuurlijke processen als successie, groei en sterfte en gesloten mineralen-kringlopen. Naast het klimaat en het ingestelde waterpeil zullen allerlei grote grazers een grote variatie in de vegetatiestructuur tot stand brengen. Hierin zal plaats zijn voor zowel onze weidevogels, als voor wetlandsoorten. Als de EHS binnen twintig jaar wordt gerealiseerd, heb ik hoop voor een gevarieerd vogelleven in de groene gebieden. Maar hoe zit het met de "witte gebieden"?

In de witte gebieden zal de natuur moeten meeliften met andere vormen van grondgebruik. Dat heeft de laatste decennia niet veel goeds opgeleverd voor de natuurwaarden in deze gebieden. De overheid hoopt door invulling van het EHS-beleid voldoende voorwaarden te scheppen voor "die andere natuur" in ons land. In een overgroot deel van het agrarische cultuurlandschap heeft de optimalisatie van het agrarisch beheer geleid tot een sterke vergrijzing van de weidevogelpopulaties (van Scharenburg deze bundel). Blijkbaar zijn hier "Friese methoden" nodig om legsels te beschermen en aanwas te garanderen. Iets wat met de kleine populatie Grauwe Kiekendieven in Oost-Groningen al nauwelijks lijkt te lukken, zal zeker niet succesvol zijn voor de

duizenden weidevogellegfels.

Het overheidsbeleid ten aanzien van de witte gebieden moet garant staan voor een duurzaam grondgebruik. Voor Kievit, Kwartel, Kwartelkoning en Gele Kwikstaart moet een plaats gegarandeerd zijn tot er een nieuwe plek voor deze soorten is. Daarop vooruitlopend zou ik ervoor willen pleiten al die delen van de witte gebieden die nu "over" zijn in te richten voor de bedreigde soorten. Een gezamenlijke oppervlakte aan kanalen, sloten, bermen, houtsingels, parken, plantsoenen en ander functioneel groen en nog eens de hele EHS kan op die manier wellicht een bijdrage leveren.

De hierin wonende en werkende mens, ik ook dus, moet zijn steentje bijdragen. Mijn tuin is al leuk, nu nog mijn consumptiegedrag. Niet eenvoudig. Een ecokeurmerk zal mij goed uitkomen om de minst belastende produkten te kiezen. Vanaf 1993 heb ik mij voorgenomen om tijdens de vakantie niet meer kilometers met de auto te rijden dan ik fietsend op het woon-werkverkeer dat jaar bespaar. Heerlijk, de beste trendgegevens van vogels in Groningen worden immers ook fietsend verzameld.

Of het allemaal helpt? Mijn kinderen zullen weten of we ons aan het einde van de twintigste eeuw met veel theorie en fantasie voor de gek hebben gehouden. Zullen de vogelsoorten uit het moerasgebiedje waar ik ben geboren ongestoord voortleven in de volgende eeuw of zal het bestuur van de vereniging Avifauna Groningen na 2001 vergaderen en pleiten voor de bescherming van mijn tuin omdat daar nog jaarlijks een Zwartkop broedt?

LITERATUUR

- van den Brink H. & H. Hut 1993. De Oude Riet in het Zuidelijk Westerkwartier. *De Grauwe Gors* 21(2): 12-17.
- van den Brink H., J. Furda, J. van Klinken & K. van Scharenburg 1992. Vogelatlas van Groningen. Vereniging Avifauna Groningen, SOVON district Groningen, provincie Groningen, Groningen.